

semmiképp sem szakember is pontosan belőheti. Ám honnan tudhatja azt egy szülő, vagy akár egy kevésbé tájékozott magyartanár is, hogy az adott kiadvány – húsz évvel a rendszerváltás után – még mindig a régi cenzúra nyomait (néha igen vaskos nyomait) viseli. Vagy, hogy egy antológia, egy válogatás, egy szemelvényes kiadás nem hamisítja-e meg tárgyát, nem inkább az átírások és puskák sorába tartozik-e. Itt lenne szükség a folyamatos és szigorú, szakszerű kritikára. És még egy területen. A posztmodern irodalom felfogás sok szempontból középpontba állította az intertextualitást, a szövegközöttséget. Remekművek sora született e felfogás alapján. És szélhámos ócskaságok bővedje is. Akadt (magyar) szerző, aki a *Hamletet* vélte elmesélhetőnek szinte „egy az egyben” mai (tegnapi) pesti környezetben. Egy másik a világirodalom egyik kevésbé ismert, mégis fő-fő remekének, Stifter *Nachsommerének* adta magyar átiratát (az eredeti nem olvasható magyarul). Az ilyesféle könyvek kritikája százszor fontosabb, mint a Jókai-Gárdonyi (ki tudja, kik jönnek még) átiratoké.

**

MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS

A „lebutított” Jókai

„Lebutított” – ezt a szót egy televíziós tudósításban hallottam először. A riporter arról számolt be, hogy egy mobiltelefonokat gyártó cég egyszerűen kezelhető készülékeket állít elő idős, mozgásukban korlátozott emberek számára, akiknek nehézséget okozna egy átlagos képességű mobiltelefon használata is. A „lebutított” mobiltelefon alkalmazásához semmiféle ismeretre, technikai készségre nincs szükség, ezzel az olcsó és egyszerű készülékkel minden körülményeskedés nélkül, egyetlen gombnyomásra lehet a hívott féllel beszélni.

A „lebutított” szó, ez a melléknévi igenév jutott eszembe, amikor először hallottam arról, hogy megjelentek a „Klasszikusok újramesélve” sorozat első kötetei, Jókai Mór *A kőszívű ember fiai*, *Az arany ember*, illetve Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regényének átiratai. Mint Nógrádi Gergely elmondta, a fiatalok számára nehezen befogadható iskolai kötelező olvasmányokat egyszerűsítve, könnyen fogyaszthatóvá rövidítve, az eredeti művek kivonatait jelentetik meg. Gondoljuk csak el – érvelt Nógrádi – milyen egyszerű dolga lesz a diáknak: nem kell átrágnia magát a terjedelmes köteteken, nem szükséges követnie a többszörös és összetett cselekményszálakat, megkímélheti magát az unalmas tájleírásoktól, az idősíkok változásaitól, a kitérőnek minősített részletektől. Sokkal rövidebb formában, mintegy esszenciáját kapja a cselekménynek, amelyben jelen vannak a jellemelek, de még a kor atmoszférájának jellegzetességei is. Nem tartalmi kivonatokról van szó – érvelt –, nem egyszerűen a cselekményt és a főszereplők nevét fölelevenítő puskáról, amilyen a *100 híres regény* és megannyi társa

volt, hanem átiratról, amely megőrzi az eredeti mű főbb jellemzőit, viszont mellőzi az idegen szavakat, az unalmas részleteket, a hosszadalmas tájleírásokat és a bonyolultabb fejtegetéseket. Vagyis alig éri sérelem az eredeti, klasszikus irodalmi alkotást.

Aki ekként érvel az átiratok mellett, annak érdemes fölhívni a figyelmét arra az évszázadok óta tudott dologra, hogy nem elsősorban azért olvasunk, hogy évtizedek múltán – hajdani nebulók- pontosan földézzük a Baradlay fiúk történetét, vagy Eger 1552. évi ostromának históriáját, hanem többek között azért, hogy pallérozdják értelmünk, gazdagodjék képzelőerőnk, növekedjék szövegértési-irodalom értelmezési képességünk, edződjen emlékezőtehetségünk, gyarapodjék empátiánk, földéző hajlamunk, gazdagodjék intellektusunk és érzelmi világunk. És nem utolsósorban formálódjék, lombosodjék hazaszeretetünk, szilárduljon múlttudatunk, hogy megismerjük tágabb közösségünk, a nemzet és más nemzetek sajátos vonásait. Ha pusztá akció-történeté sorvasztjuk Jókait és Gárdonyit, mi különbözteti meg műveiket egy tucatszerző ponyvájától, akciót akcióra halmozó kalandregényétől?

Az irodalmi mű – és általában a művészeti alkotás – egyik hatástényezője a kidolgozottság, a téma alapos körüljárása, elmélyült bemutatása, kontextusának árnyalatos rajzolata, egy jellem, netán jellemfejlődés kibontása, egy történelmi szituáció vagy akár zsánerkép tüzetes leírása. Röviden: az ábrázolás milyensége. A finom részletek, a hosszan kitarított állóképek, a kidolgozottság teszik emlékezetessé, a lélekben maradandón nyomot hagyóvá az alkotást, legyen szó regényről, filmről, képről. Egy pszichológiailag hiteles lélekrajz, egy festői tájleírás, egy drámai helyzet, illetve atmoszféra pontos megjelenítése, a kultúrhistoriai háttér freskója legalább olyan fontos az olvasó, a műalkotást befogadó számára, mint a cselekmény megannyi izgalmas fordulata.

Több publicista és jegyzetíró elmarasztalta azokat a cikkírókat, akik fölemelték szavukat a klasszikus korpuszok épségének megőrzéséért. Nem értették, mi abban a „bűn”, ha fogyaszthatóvá teszik az avított stílusú, körülményeskedő, részletező előadású regényt. A nemzeti romantika, a nép-nemzeti fölfogás fogságában vergődő kulturális konzervativizmus képviselői nem pusztán azért emelték föl a szavukat a klasszikusok veretes szövegének megőrzéséért, mert javíthatatlan idealisták, esetleg a jobboldali kultúrpolitika ágensei. Ha ugyanis az ezredforduló honi fiatalságának kultúráját mindössze az átiratok fenyegetnék, talán meg sem szólaltak volna, legföljebb csöndben bírálták volna a „Klasszikusok újramesélve” ötletét. Csakhogy ezek a fiatalokért aggódók lépten-nyomon tapasztalják a funkcionális analfabetizmus terjedését. Rémműlten látják, hogy az ifjabb korosztályok lassan képnézegetővé válnak, és ahogyan a középkor írástudatlan embere a vásári képmutogatóktól szerezte a tágabb világról való ismereteit, akként – a dolgok jelenlegi állása szerint – az emberiség rövidesen visszatér a képnéző kulturálódás kizárólagos formájához. Hiszen a televízió és a számítógép képernyői előtt eltöltött temérdek idő lusta és szellemileg rest képfogyasztóvá, passzív befogadóvá teszi a nézőt, a vibráló képvágásokat bámulót. Az akciódús képsorok a néző figyelmét, értelmét, beleérző képességét, empátiáját, asszociációs képességét, gondolkodása rétegezetségét, stílusérzékét, kifejezőképességét, szókincsét rövid távon passzivitásra kárhoztatják, hosszú távon elsorvasztják. A „lebutított” klasszikusokkal való kísérletezgetés már-már az utolsó csepp a pohárban az intellektust sorvasztó (világ)jelenségek sorában. Az utolsó klasszikus ismeretforrást és gondolkodásformáló eszközt is kiütik a fi-

atalok kezéből? Ez a döbbenet és aggodalom magyarázza a klasszikus irodalmi művek épsége védelmezőinek fölháborodását.

Egy percre távolodjunk el az irodalomnak az egyéni és a közösségi (nemzeti) tudatot formáló-gazdagító, illetve társadalmi, történelmi vonatkozásaitól. Ha ugyanis a posztmodern irodalomértelmezés szerint az irodalmi alkotást – megfosztva minden személyes és kollektív tudattartalmától – pusztán nyelvi konstrukciónak tekintjük, nos, akkor sérül legláthatóbb módon a szövegkorpusz az átírás, tömörítés után. Ha tehát eltekintünk az irodalom mindenféle mögöttes kultúrhistoriai konnotációjától, és csupán a textusra összpontosítunk, akkor éppen ebből a steril, szövegközpontú nézetből látható, milyen durva sérelem éri klasszikusainkat.

Végül, de persze nem utolsó sorban: az a szemlélet, miszerint minden erőfeszítéstől meg kell kímélni a fiatalokat, minden intellektuális teljesítmény alól föl kell menteni a diákokat – egyszerűen életellenes. A soha semmiért meg nem küzdő fiatal megfosztják a küzdés képességétől, a teljesítmény gyönyörétől, a jól végzett munka örömétől, a megszolgált elégedettség érzésétől. Akit minden intellektuális erőfeszítéstől „megkímélnek”, annak lassan-lassan elkorcsosodnak intellektuális képességei. Aki egyre kevésbé használja értelmét, képzelőerejét, szókincsét, aki nem pallérozza magát, nem gyarapítja – olykor erőfeszítések árán is – tudását, aki nem tesz szellemi erőfeszítést, nem mozgósítja érzelmeit, az végül képtelenné is válik ilyesmire. A neoprimitív képnézegetés felé tett út újabb állomásához érkezünk el Jókai, Gárdonyi és a több klasszikus író műveinek leegyszerűsítő átírásával, az intellektus csökevényesítésének újabb mér-földkövét jelzik a „Klasszikusok újramesélve” sorozat kötetkéi.

Mindezek tudatában érdemes eltűnődni a könyvtári statisztikák kölcsönzött könyvek számának csökkenését mutató adatai fölött, és nemkülönben érdemes szembesíteni a jelenséget az élethosszig tartó tanulás annyiszor emlegetett jelszavával.

Én mindössze azt kívánom azoknak, akik részt vesznek a „lebutított” klasszikusok előállításában és terjesztésében, hogy egy fölséges Jókai bablevest pasztilla formájában fogyasszanak el. Nem kell vesződni a terítéssel, a főzéssel, nem kell időrabló beszélgetést folytatni az asztaltársasággal, nem kell fölöslegesen koccintani és a másik egészségre kívánni az ételt, italt. Nem. Elegendő bekapni egy kapszulát, elvégre abban is benne van a tápérték és az ízanyag.